

THE IMPORTANCE OF THE PSYCHOLOGICAL PROCESS IN THE DEVELOPMENT OF PRESCHOOL CHILDREN

Baltabaeva Nilufar Batirbay qizi

4th-year student of the specialty "Applied psychology",

Karakalpak State University

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15527045>

ARTICLE INFO

Received: 20th May 2025

Accepted: 26th May 2025

Online: 27th May 2025

KEYWORDS

Preschool age, child development, psychological change, pedagogical environment, personality formation, upbringing, interest, need, socialization.

ABSTRACT

This article highlights the stages of psychological development of preschool children and the significance of changes occurring during this period in personality formation. Based on the opinions of pedagogical and psychological scientists, the author analyzes the process of formation of speech, thinking, social relations, interests, and habits in preschool children. The article also discusses the influence of the pedagogical environment on the child's psychological development, the relevance of educational methods, and the role of the socialization process. According to the research results, psychological changes during this period are a decisive factor in preparing the child for future social life.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNING RIVOJLANISHIDA PSIXOLOGIK JARAYONINING AHAMIYATI

Baltabaeva Nilufar Batirbay qizi

Amaliy psixologiya ixtisosligi 4-kurs talabasi, Qoraqalpoq davlat universiteti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15527045>

ARTICLE INFO

Received: 20th May 2025

Accepted: 26th May 2025

Online: 27th May 2025

KEYWORDS

Maktabgacha yosh, bola rivojlanishi, psixologik o'zgarish, pedagogik muhit, shaxs shakllanishi, tarbiya, qiziqish, ehtiyoj, ijtimoiylashtirish.

ABSTRACT

Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik rivojlanish bosqichlari va bu davrda yuz beradigan o'zgarishlarning shaxs shakllanishidagi ahamiyati yoritilgan. Muallif pedagog va psixolog olimlarning fikrlariga tayanib, maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq, tafakkur, ijtimoiy munosabatlar, qiziqishlar va odatlarning shakllanishi jarayonini tahlil qiladi. Shuningdek, maqolada pedagogik muhitning bolaning psixik rivojiga ta'siri, tarbiyaviy usullarning dolzarbligi va ijtimoiylashtirish jarayonining o'rni haqida so'z yuritiladi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, bu davrdagi psixologik o'zgarishlar bolani kelajakdagi ijtimoiy hayotga tayyorlashda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Kirish. Ma'lumki, inson hayotidagi har bir davr o'ziga xos psixologik xususiyatlarga ega. Shu jumladan, maktabgacha yosh davri ham bolalikning eng muhim, mazmunli va mas'uliyatli bosqichlaridan biri hisoblanadi. Zero, bu davrda bolaning psixik va jismoniy rivojlanishida tub o'zgarishlar ro'y beradi. Ayniqsa, 3 yoshdan 7 yoshgacha bo'lgan davrda bola shaxs sifatida

shakllana boshlaydi. Mazkur maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik o'sishi va bu jarayonning ahamiyati haqida so'z yuritiladi.

Avvalo, ta'kidlash joizki, bu davrda bolada mustaqil fikrlash, nutq, xatti-harakat va ijtimoiy munosabatlar shakllanadi. Shu bilan birga, bola o'zining individual xususiyatlarini namoyon qila boshlaydi. Jumladan, rus pedagogi P.F. Lesgaftning fikricha, inson hayotidagi maktabgacha yosh – bu shunday davrki, u orqali kelajakdagi xarakter xususiyatlari va axloqiy sifatlar asoslari belgilanadi [1, 82]. Bu fikr o'z navbatida pedagog A.S. Makarenko tomonidan ham tasdiqlanadi. Unga ko'ra, bolaning besh yoshgacha bo'lgan tarbiyasi butun hayotiy rivojlanishining 90 foizini tashkil etadi [3, 75-77].

Shu bilan birga, ta'kidlash joizki, bolaning bu davrdagi hayotida yuz beradigan o'zgarishlar uning butun psixik rivojiga ta'sir ko'rsatadi. Birinchidan, bola bog'chaga qatnay boshlaydi va mustaqil faoliyat olib borish imkoniyatiga ega bo'ladi. Ikkinchidan, uning nutqi rivojlanib, muloqot doirasi kengayadi. Uchinchidan, bola ilk bor maxsus pedagogik muhitda, ya'ni ma'lum o'quv-dastur asosida tarbiyalanadi. Shu sababli bu davrda bola faoliyatining mazmuni butkul o'zgaradi.

Bundan tashqari, bola o'zining harakat apparati ustidan ma'lum darajada nazoratni amalga oshira boshlaydi. Shu tariqa, u o'yin, nutq va boshqa faoliyatlar orqali o'zini erkin ifoda etadi. Bu esa bolaning ilk yoshdagi holatidan keskin farq qiladi. Demak, maktabgacha yoshdagi bola bilan ishlashda unga mos metod va yondashuvlarni qo'llash zarur.

Shuningdek, psixologlar ta'kidlaganidek, bu davrda bolaning ehtiyojlari va qiziqishlari faol ravishda rivojlanadi. Ayniqsa, bu yoshdagi bolalarda ijtimoiy va intellektual ehtiyojlar yaqqol namoyon bo'ladi. Masalan, bola yolg'iz o'ynashdan ko'ra tengdoshlari bilan o'ynashni afzal ko'radi. Shu bilan birga, u har bir narsani o'rganishga, bilishga intiladi. Bu esa bolaning kognitiv rivojlanishini rag'batlantiradi.

Albatta, bu yerda pedagogik muhitning o'rni beqiyosdir. Yaxshi tashkil etilgan bog'cha muhiti, intizom, ta'limiy mashg'ulotlar bola shaxsining shakllanishiga xizmat qiladi. Bu jihatdan odatlar va ehtiyojlar o'rtasidagi bog'liqlik muhim ahamiyatga ega. Chunki, muntazam takrorlanuvchi ijobiy xatti-harakatlar asta-sekin ijobiy odatga, keyin esa ehtiyojga aylanadi. Shu bois maktabgacha ta'lim muassasalarida bola shaxsida foydali odatlarni shakllantirishga alohida e'tibor qaratilishi kerak.

Shu bilan birga, bolalarda qiziqishlar juda tez o'zgaruvchan bo'ladi. Ular narsa va hodisalarning mohiyatiga emas, balki tashqi ko'rinishiga qiziqadilar. Tarbiyachining vazifasi esa bu beqaror qiziqishlarni barqaror intellektual ehtiyojlarga aylantirishdir. Buni amalga oshirish uchun turli mashg'ulotlar, suhbatlar, ekskursiyalar va badiiy asarlar muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Yana bir muhim jihat – bu jamoaviy hayotga tayyorgarlik. Bog'chadagi faoliyatlar – birgalikda ovqatlanish, o'yin o'ynash, mashg'ulotlarda ishtirok etish – bolalarda birlashuv hissini kuchaytiradi. Shu bilan birga, o'zaro yordam, rollarni taqsimlash, muloqot qilish kabi fazilatlar shakllanadi. Bu esa bolaning keyingi bosqichdagi ijtimoiylashtirish jarayoniga mustahkam zamin yaratadi.

Shuningdek, o'yinning maktabgacha yoshdagi bolalar psixik rivojlanishidagi o'rni beqiyos. A.S. Makarenkoning fikrlariga tayangan holda, o'yin faoliyati bolani har tomonlama – jismoniy, psixologik va axloqiy jihatdan rivojlantirishda beqiyos vosita ekanligini ta'kidlaydi [5,

28-29]. Bolalar o'yinda mehnat qilish, fikrlash, ijodkorlik, tasavvur qilish va dam olish kabi jarayonlarni birgalikda boshdan kechiradilar. O'yin ular uchun ijtimoiy tajribani egallash, nutq va ko'nikmalarni rivojlantirishda asosiy maktab bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, ijodiy o'yinlar orqali bolalarning individual fazilatlarini ham shakllanadi. Shu bois, maktabgacha ta'lim muassasalarida o'yin faoliyatini to'g'ri va maqsadli tashkil etish – bolalarning to'laqonli shaxs sifatida kamol topishlarida muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, bog'cha yoshidagi bolalarning psixik rivojlanishida tasvirlash faoliyatining ahamiyati katta. Rasm chizish, loy yoki plastilindan turli shakllar yasash, qurilish o'yinlari orqali bolalar nafaqat tashqi muhitdagi predmetlarni aks ettirishadi, balki o'z ijodkorliklarini ham namoyon etishadi. Bu faoliyatlar orqali ular o'z istak va xohishlarini ifodalaydi, yaratuvchanlikka intiladi. Garchi bu faoliyatlar oddiy ko'rinsa-da, ular bolalarning mustaqil fikrlash, tasavvur va yangilik yaratish qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi. Shu sababli, boladagi iste'dod ilk yoshdanoq tasviriy faoliyatda namoyon bo'lishi mumkin.

Shuningdek, maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnatga bo'lgan qiziqish bog'chadagi sodda mashg'ulotlar orqali shakllanadi. Tarbiyachi suhbatlari yordamida bolalar mehnatning ahamiyatini anglaydilar, ota-onalari va kattalarning ish faoliyatiga taqlid qiladilar. Ular ish jarayoniga ko'proq qiziqish bildiradilar va mehnatda qatnashish istagi ortadi. Mehnatga baho berish va uni rag'batlantirish bolalarda ijobiy munosabat shakllantiradi. Bolalar mehnat davomida xatoga yo'l qo'yishlari tabiiy hol bo'lib, ularni sabr bilan yo'naltirish zarur. Ular kichik yoshdan boshlab o'simliklarga suv quyish, navbatchilik qilish kabi sodda mehnat turlariga jalb qilinadilar. Jamoaviy mehnat bolalarda hamkorlik, mas'uliyat va intizomni rivojlantiradi. O'rta va katta guruh bolalari mehnat va uning natijasini anglab, unga jiddiy yondashishni boshlaydilar. To'g'ri tashkil etilgan mehnat faoliyati bolalarning har tomonlama — jismoniy, psixik, estetik va axloqiy — rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shunday qilib, agar bolalarda psixologik jihatdan to'g'ri rivojlanish kuzatilsa, bu ularning irodasi, diqqat, tafakkur kabi psixik jarayonlarini mustahkamlashga yordam beradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, maktabgacha yoshdagi davr bola shaxsining shakllanishida hal qiluvchi bosqichdir. Bu davrda bolada o'ziga xos psixik o'zgarishlar yuzaga keladi, ijtimoiy munosabatlarga kirishadi, mustaqil fikrlash va harakat qilishni o'rganadi. Shu sababli, tarbiyachilar va ota-onalarning bu davrdagi har bir harakati bolaning kelajakdagi shaxsiyati va jamiyatga moslashuvi uchun poydevor bo'lib xizmat qiladi. Shunday ekan, maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik o'zgarishlariga e'tiborli bo'lish va ularni ijobiy tomonga yo'naltirish har bir pedagogning asosiy burchidir.

References:

1. M.G. Davletshin, Sh. Do'stmuhamedova, M. Mavlonov, S.To'ychiyeva. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya (o'quv-metodik qo'llanma). TDPU, – T.: – 2004.
2. M. Rasulova, D. Abdullayeva, S. Oxunjonova. Bolalarning maktabga psixologik tayyorligi. – Toshkent. – 2003.
3. P.I. Ivanov. Umumiy psixologiya. – Toshkent. – 2007.
4. S.X. Jalilova va boshqalar. Shaxsning psixik taraqqiyoti diagnostikasi. – Toshkent. – 2009.
5. В.С. Мухина. Возрастная психология. – Москва. – 2008.